

HALOTTI ZÁSZLÓ RESTAURÁLÁSA

BAKÓ ADÁMNÉ

1996-ban munkatervi feladatként restauráltam a Herman Ottó Múzeum gazdag zászlógyűjteményének halotti zászlaját. A gyűjteményben szerepel egy feltehetően 18–19. századi zászló, mely jelen darabbal teljesen össze volt gubancolódva (1. kép), leltárkönyvi leírása alapján restaurálása szintén kívánatos volna.

A restaurálásra került halotti zászló a Herman Ottó Múzeum történeti leltárkönyvében az 53.1553.2. leltári számot kapta. A leltárkönyv megjegyzés rovatában szerepel, hogy „1956-ban a Nemzeti Múzeumban restaurálták”. Abban az időben a szokásos restaurálási eljárás az volt, hogy a zászlókat sodrott vékony selyemzsinórból készült hálóba varrták. Ezzel valójában állagmegóvást végeztek, átmenetileg megmentve a zászlókat a teljes szétpergéstől. Ez az eljárás viszont nem mentette meg a hálón belüli enyészéstől a többnyire apró csíkokra vagy lapocskákra hullott selyemanyagot.

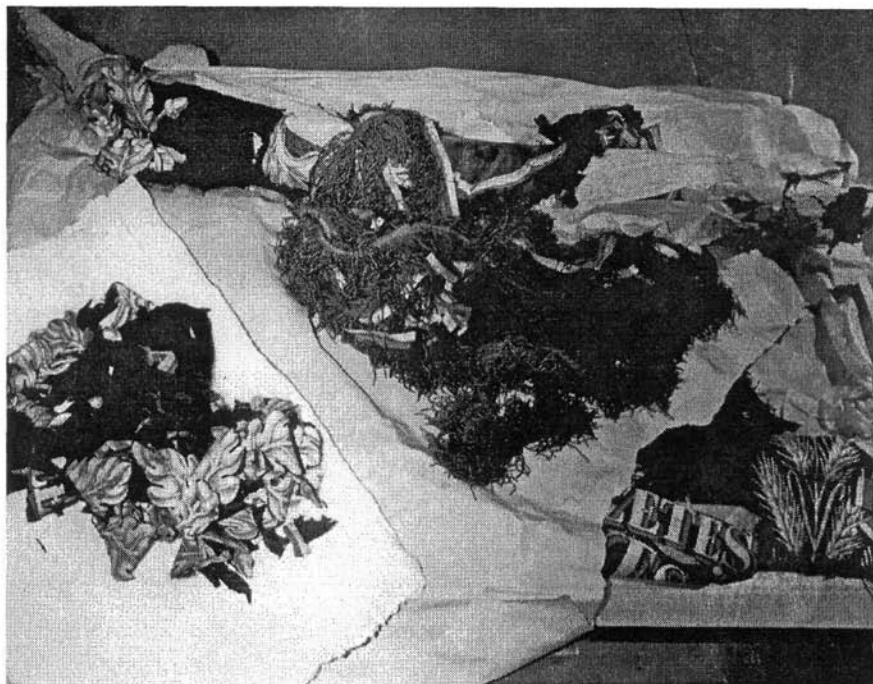
A zászló jelenlegi restaurálásának hármasként célja volt: a műtárgy megmentése, publikálhatóvá tétele és esztétikailag elfogadhatóvá tenni úgy, hogy történeti értéket hordozó jellemzői ne tűnjenek el.

Oka pedig az volt, hogy az elmúlt tíz évben folyamatosan, tervszerűen restaurált szőnyeggyűjtemény nagy értékű, restaurálásra érdemes darabjai elfogytak, jó okot adva egy másik jelentős gyűjtemény anyagának rendbetételére.

Restaurálás során olyan feladat elvégzésére volt szükség, mely a tárgy mentése során a tárgyat alátámasztja, megerősíti, de nem homályosítja el magát a műtárgyat, illetve a restaurátor alárendeli magát a műtárgynak.

A zászló a raktárból kikerülve, kézbevételekor igen gyenge megtartású volt, nem lehetett egyértelműen megállapítani azt sem, hogy papír vagy textil az alapanyag. Feltekerve tárolt anyaga, egy másik zászlóval összegubancolódva, teljesen csíkokra foszlott, sok a folytonossági hiány is. Csak a leltárkönyvi bejegyzés igazít el abban, mit is tartunk a kezünkben, ez a műtárgy kézbevételekor megállapíthatatlan. Leltárkönyvi bejegyzés alapján azonban tudható, hogy a zászló Négyesy Szepessy János 1846-os halotti zászlója, történeti értéke nagy, így restaurálása kívánatos.

Hosszadalmas kirakósjáték (2. kép) után a zászló foszlányai alakot öltöttek. Kémiai vizsgálat során a zászló alapanyagára is választ kaptunk, ripszszelyem alapanyag, nem papír. A foszlányok egy egylapos, kétoldalán festett, fecskefarkas fekete ripszszelyem alapanyagú zászló alakot öltöttek. A zászló rúd felőli vége teljes hosszában foszlányos, mintha a rúdról letépték volna. Meglepően jó állapotú rojt keretezi a zászló többi oldalát, egyik fecskefarkán pedig megmaradt a szintén nagyon jó állapotú díszes bojt, mely egy nagyon szép fém gömbszelvény csatlakozik a fecskefarkhoz, textil anyaga a rojt anyagával azonos színű és anyagú. A zászlót körben, mindkét oldalán téglapiros és arany csík keretezi (1–1 cm széles). A zászló mindkét oldalán dús búzakalász ornamentika fut körbe (3. kép), mely barnás-vöröses és arany színű.

1. kép. A két zászló szétválasztása

Az egyik oldal középsőmezéjében lévő betűsorok és a másik oldal címere is a búzalkalász ornamentika anyagával és színeivel vannak festve. A festés elemzésének eredménye: aranyon lévő olajos barna festés és sűrű aranyozás. A címer középsőmezéjében lévő szürkés-kék alap is olajfestés. Mindkét oldalon sok az aranyozás.

A zászló ábrázolásának (címer és felirat) elemzése történész muzeológus feladata, én a restaurálás menetére szorítkozom.

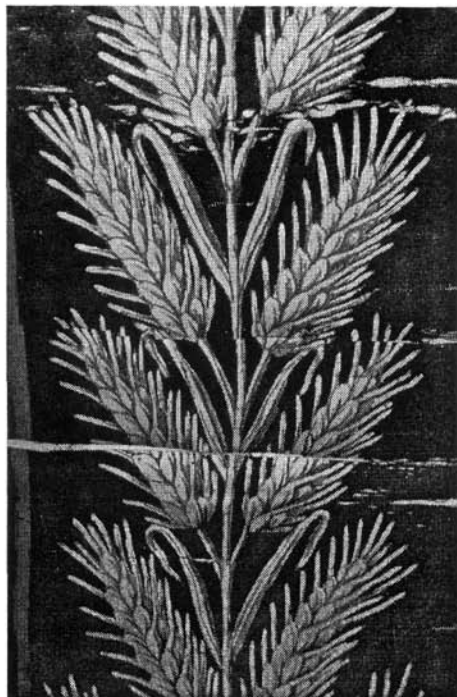
1996 februártól májusig tartó elméleti és gyakorlati előkészületek után kezdődhetett a zászló tisztítása. Próbatisztítás után az üveglapra helyezett zászlót 5–7%-os deszt. vizes-glicerines oldattal tisztítottam, a művelet mindkét oldalon kétszer megismételve, jó eredménnyel. Tisztítás után a zászló megpuhult, anyagszerű lett, a festés és aranyozás is tiszta lett. A második tisztítás során, mely a betűsorok felőli oldalon fejeződött be, elvégezhető volt az egyik leglényegesebb mozzanat, a textília szálbaállítás.

A textilszerűvé vált műtárgyat – muzeológussal történt konzultáció alapján – úgy kell megerősíteni, hogy mindkét oldalát megmentsük, szükségessé beavatkozást pedig a felirat felőli oldalon végezve, ezzel a másik oldal heraldikai tanulmányozását lehetővé téve. Korábban ilyen zászlók restaurálásakor – muzeológussal történt egyeztetés alapján – a zászló egyik oldalát, ha átmenetileg is, de feláldoztuk, a jobb esztétikai megjelenés és a megmentés érdekében. Ebben a korábbi beavatkozásban is lényeges szempont volt, hogy a beavatkozás folyamata visszafordítható legyen, később egy fejlettebb restaurálási eljárással újra restaurálhatóvá váljon. Korábbi és jelenlegi restaurálás során is nagy szerepe volt és van az írásos és fotódokumentációnak.

Muzeológiai igényekhez alkalmazkodva, most első alkalommal próbáltam ki azt az eljárást, melyről már korábban hallottam, irodalmát tanulmányoztam, a szükséges

2. kép. Restaurálás kezdete: a zászló alakot ölt

3. kép. Dús búzakalász ornamentika

anyagokat restaurátortársaim segítségével megszereztem. Ezen viszonylag modernnek nevezhető eljárás során a zászló egyik felét borítom be úgy, hogy a lefedett oldal is látható, tanulmányozható marad. A folyamat visszafordítható.

A textília dublázásának első lépése a dublázó anyag előkészítése volt. Irodalmát több szakmai folyóiratban olvastam,¹ vagy az eljárást részleteiben módomban állt tanulmányozni. A technológia hazai első alkalmazójának szóbeli segítségére is számíthattam. Az igen vékony selyemanyagot (kreplin) kétkomponenses speciális textilragasztó (Movolith DMC 2 + MOVOLITH DM5 + Deszt. víz, 1:1:5 arányban) anyag segítségével szakirodalomban megadott módon,² egyoldalas, hőre ragasztó fóliává alakítottam. Az így előkészített dublázó anyagot a zászló feliratos oldalára helyeztem, közben a zászló alá impregnált papírt terítettem. A dublázó anyag felé kis darabka impregnált papírokat alkalmaztam 60 °C-on történt bevasaláskor. Ezt az úgynevezett bevasalást pici területenként haladva, a szállaállítást újra és újra korrigálva végeztem, aprólékos és hosszadalmas munkával. A betűkre és az ornamentikára vasalt anyag szinte eltűnt a vasalás során, pici homály fedezhető fel, de a szöveg jól olvasható. Az alátámasztás befejeztével a zászlót a címeres felével magam felé fordítottam és ekkor derült ki a tapasztalatlanságból adódó apró esztétikai hiba. Minden feladat új problémát vet fel, de ezt a hibát egy új feladat esetében már nem követhetem el. A kreplin anyag

1 T. Balázs Ágnes: Textiliák dublázása. Műtárgyvédelem 7. 113.

2 Lakiné Tóth Ilona: Egy egylapos, mindkét oldalon festett zászló restaurálása. Műtárgyvédelem 12. 207.

4. kép. A zászló restaurálás után

ugyanis fehér, valamint a ragasztóanyag is. Ott, ahol a zászló folyamatossági hiányai vannak, a címer felőli oldalon a ragasztós fehér kreplin áttűnik. Az elővillanó kisebb-nagyobb fehér csíkok nem keltenek jó esztétikai benyomást. Ha a zászló alapanyaga nem fekete volna, talán nem lenne ilyen erős az eltérés. Feltehetően megoldás lett volna kreplin feketére, vagy szürkére festése, de ez ebben az esetben már feltételezés marad. Következő zászló esetében szükséges próbákat végezni ezt az eljárást illetően. A felmerült probléma megoldására újabb hosszadalmas feladat következett, mely terveim között nem szerepelt mindaddig, míg a zászlót meg nem fordítottam. A dublázó anyag előkészítéséhez használt kétkomponenses ragasztó felhasználásával, melyet fekete olajfestékkel feketére színeztem, az eltűnő fehér kreplint nagyon vékony ecsettel mindenhol átfestettem. Nagyobb folytonossági hiányoknál és a kicsi csíkoknál is azonos módon jártam el, mindig csak a kreplint festve. Későbbi restaurálás során a kreplin eltávolításával ez a felvitt fekete massa is eltávolítható, tehát a címer felőli beavatkozás eltüntethető. Most egységes fekete színű a zászló alapanyaga, esztétikailag kielégítő. A címer ép, összeillesztve, alátámasztva – muzeológussal egyetértésben – restaurálást nem igényel.

Varrással történő alátámasztás jelen zászló esetében nem jöhet szóba, több okból kifolyólag. Az aranyozás, az olajos barna festés szinte az egész zászló felületét kitölti. Ezekon a felületeken nem lehet és nem szabad tűt átvezetni további károsítás nélkül. Korábbi beavatkozás eredményeként kicsi lyuksorok vannak a zászló egyes részein és itt az anyag szálaira van foszolva. T. Balázs Ágnes, aki szakmai berkekben a tűvel történő alátámasztás elkötelezett híve, mégis ellenvetésemet igazolja egyik megjegyzésével, amikor azt mondja, hogy „néhány esetben a textíliát a varrással történő restaurálás címén pusztulásig hímezték”. Ennek a zászlónak is tűvel történő alátámasztással hasonló sors jutott volna. A zászlóhoz tartozó bojt és rojt tisztítás során szép lett, kár, hogy csak az egyik bojt van meg. A rúd felőli megoldatlan végződést én is meghagytam restaurálás előtti állapotában, történész feladata eldönteni, mi lehet a jelenség oka.

Az elvégzett feladattal a zászlót megmentettem, egyik oldalát sem kellett feláldozni, kiállításban is élvezhető, beszédes műtárgy lett (4. kép). Újrarestaurálása egy későbbi korszerűbb technikával bármikor megoldható. Fenti eredmény eléréséhez szükségem volt szakmai és emberi segítségre, technikai és tudományos háttérre, és olyan muzeológus segítségére, aki a tárgy életét fontosnak tartja, kész az állandó konzultációra és a megfelelő döntések, kompromisszumok felvállalására, a restaurátorral együtt gondolkozva.³

A műtárgy szempontjából lényeges, hogy raktározása, kiállítása a számára legideálisabb körülmények között, kifektetett állapotban történjen. Elhelyezése, megvilágítása és a klimatikus viszonyok nagyban befolyásolják a műtárgy további élettartamát.

3 Köszönetet mondok Gyulai Éva történésznek és Laki Ilona textilrestaurátornak emberi és szakmai segítségnyújtásukért.

DIE RESTAURIERUNG DER AUS DER SAMMLUNG DES HERMAN-OTTÓ-MUSEUMS STAMMENDEN TOTENFAHNE

Als Aufgabe des Arbeitsplans des Jahres 1996 erhielt ich die Restaurierung einer Totenfahne der Fahnenammlung des Museums (Inventarnummer: HOM TGY 53.1553.2.). Die Fahne war mit einer anderen zusammen in einem zerfledderten Zustand, an ihrer Restaurierung hatte man sich bereits im Ungarischen Nationalmuseum 1956 versucht.

Die Fahne wurde nach ihrer Aufschrift 1746 für das Begräbnis von János Négyesi Szepessy angefertigt. Ihr Material ist schwarze Ripsseide, sie hat Schwalbenschwänze, ist auf beiden Seiten bemalt und trägt eine Fransenverzierung an ihren Rändern. Erste Phase der Restaurierung: Reinigung mit einer Lösung von 5–7% Glycerin in destilliertem Wasser. Als Ergebnis dieser wird das Richten der Fasern der Textilie möglich. Es war erforderlich die Fahne auf beiden Seiten zu reinigen. Der erste Schritt dafür war eine entsprechende Dublierung der Fahne. Sehr dünnes textiles Material wurde mit einem speziellen Zwei-Komponenten-Textilkleber zu einer auf Wärmeeinwirkung hin klebenden Folie gemacht, dann habe ich diese Folie auf beide Seiten der Fahne gelegt und mit Hilfe kleiner imprägnierter Papierstreifen bei 60 °C auf die Fahne geklebt. So sind Buchstaben und Verzierung gut sichtbar geblieben.

Auf der anderen Seite, der Wappenseite der Fahne, habe ich die Fehler mit schwarz gefärbtem Dublierungsmaterial ersetzt, dieser Vorgang ist unumkehrbar. Die Fransen und die Bommel der Fahne sind von mir nach der Reinigung wieder angenäht worden. Durch die Restaurierung haben wir einen für die Ausstellung geeigneten, der wissenschaftlichen Aufarbeitung entsprechenden, auch ästhetisch genießbaren Kunstgegenstand gewonnen, der eine der wenigen erhaltenen Totenfahnen des neuzeitlichen Ungarns darstellt.

Ádámné Bakó